

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/43443> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Oldewarris, J.A.

Title: Liefde voor de Hollandse bouwkunst : architectuur en toegepaste kunst bij Uitgeversmaatschappij Kosmos 1923-1960

Issue Date: 2016-10-06

LIEFDE VOOR DE HOLLANDSE BOUWKUNST

Architectuur en toegepaste kunst bij Uitgeversmaatschappij Kosmos 1923-1960

Deel II – Fondscatalogi

- 348 Verantwoording fondsreconstructies
- 351 A. Wed. J. Ahrend & Zoon Uitgeversmaatschappij 1904-1952
- 387 B. Uitgeversmaatschappij 'Kosmos' 1923-1960
- 475 C. Serie *Weten en kunnen* 1911-1980
- 503 D. Uitgeverij Argus 1952-1967

Verantwoording fondsreconstructies

De reconstructie van de fondsen van de uitgeverijen Wed. J. Ahrend & Zoon, Kosmos en Argus vindt zijn oorsprong in een door de auteur bijeengebrachte verzameling van de boeken die door deze uitgeverijen werden gepubliceerd. Voor Ahrend en Argus geldt dat voor de complete periode waarin deze twee uitgeverijen hebben bestaan, respectievelijk van 1904 tot 1952 en van 1952 tot 1967. Voor Kosmos is de periode beperkt vanaf de eerste uitgaven in 1923 tot 1960. Uitgeverij Kosmos is anno 2016 nog steeds actief.

Een belangrijke reden om deze verzameling aan te leggen was, behalve het plezier daarin, dat veel titels, zowel in eerste druk als in herdruk, in geen enkele publieke bibliotheek in Nederland te vinden zijn. Zo worden 43 van de 257 door Ahrend uitgegeven titels (17%) en 38 van de 168 titels (23%) van de eerste reeks van de serie *Weten en kunnen* niet vermeld in PiCarta (of vermeld als 'niet beschikbaar') en blijven deze dus buiten het gezichtsveld van de onderzoeker. In de Koninklijke Bibliotheek ontbreken maar liefst 112 van de 168 titels (67%) van de serie *Weten en kunnen*.

Dat leidt tot de tweede reden om het fonds van een uitgever bijeen te brengen, namelijk het logistieke voordeel om op één plaats de boeken te kunnen onderzoeken en niet bij een groot aantal verschillende bibliotheken te hoeven langsgaan, om een zo compleet als mogelijk beeld van het fonds te krijgen. Een bijkomend voordeel is dat onderzoek naar de drie genoemde fondsen vaak verlangt dat een boek om verschillende redenen opnieuw geraadpleegd wordt. In de fondsreconstructies is met een asterix aangegeven welke boeken onderdeel uitmaken van de verzameling.¹ Op deze boeken is autopsie gepleegd.

Een belangrijk aspect van de boekproductie zijn de stofomslagen die voor een uitgeverij het middel bij uitstek zijn om identiteit te creëren en de verkoop te bevorderen. Dat dit aspect van het uitgeversbedrijf en van het boek in het algemeen niet op waarde wordt geschat door de institutionele bibliotheken, waaronder de Koninklijke Bibliotheek, blijkt uit het zo goed als ontbreken van stofomslagen in de collecties. Daarnaast maakt *Brinkman's cumulatieve catalogus van boeken*, hieronder afgekort tot *Brinkman*, geen melding van stofomslagen, zodat alleen het bijeenbrengen van de boeken daarin inzicht kan bieden. Ook informatie over advertenties in boeken, zowel in kwalitatieve als in kwantitatieve zin, die inzicht kan bieden in de financiering en de mate van redactionele onafhankelijkheid, kan slechts door autopsie worden verkregen. De *Brinkman* maakt er geen melding van, en het aantal advertentiepagina's wordt buiten de beschrijving gelaten. Het is de reden waarom in de hiernavolgende catalogi in de beschrijvingen de advertentiepagina's tussen vierkante haken zijn gezet.

Om de titels te vinden die ontbreken in de verzameling, de boeken te controleren op volledigheid, en om gegevens te verkrijgen die niet aan de uitgaven zelf ontleend kunnen worden, zoals bijvoorbeeld de verkoopprijs, zijn verscheidene andere bronnen geraadpleegd. We noemen het *Nieuwsblad voor den boekhandel*, waarin iedere erkende uitgever zijn nieuw verschenen titels moest publiceren, de cumulatieve delen van *Brinkman*, de collectieve catalogus van Nederlandse bibliotheken PiCarta, boekverkoopsites als boekwinkeltjes.nl, de fondscatalogi van Ahrend, Kosmos en Argus, voor zover althans beschikbaar, en het Kosmos-archief in het Letterkundig Museum in Den Haag.

De ervaring wijst uit dat het scannen van het *Nieuwsblad voor den boekhandel* niet altijd optimaal is gebeurd, waardoor de digitaal doorzoekbare versie, meer dan de onderzoeker lief is, geen of onvolledige informatie over een bepaalde titel geeft.² Bovendien is het *Nieuwsblad* digitaal alleen

¹ Stand per 15 december 2015. Geen van de drie fondsen in de verzameling is overigens compleet. Als alleen de titels als uitgangspunt genomen worden, dan vinden we in de collectie van Ahrend 162 van de 257 titels (63%), van Kosmos 442 van de 526 titels (84%), van Argus 33 van de 101 titels (33%).

² <http://www.delpher.nl/nl/tijdschriften>. Laatste datum van raadpleging is 10 januari 2016.

doorzoekbaar tot en met 1945, waardoor daarna verschenen boeken in de fysieke versie van het tijdschrift moeten worden gecontroleerd.

De *Brinkman* kent als nadeel dat het geen register op uitgever heeft, waardoor volledigheid van de fondslijst alleen is te bepalen door alle pagina's na te lopen of er een titel van Ahrend, Kosmos of Argus vermeld wordt. Een ondoenlijke arbeid die dan ook niet is verricht. PiCarta is doorzocht om te bepalen in welke bibliotheken in Nederland exemplaren van bepaalde titels te vinden zijn, in het geval deze exemplaren in de verzameling ontbreken. Het zoeken werd onnodig vertraagd, doordat op de website van PiCarta niet gezocht kan worden op uitgever, zoals dat wel kan op titelwoorden en auteur. Een derde, steeds belangrijker bron zijn de verkoopsites van tweedehands en antiquarische boeken zoals boekwinkeltjes.nl of addall.com, waar bepaalde informatie over titels is te vinden die de andere bronnen niet bieden. Soms levert dat de vondst op van een boek dat in geen enkele bibliotheek voorhanden is, soms een druk die niet in het *Nieuwsblad* of de *Brinkman* genoemd wordt. Het meest waardevol echter is de informatie over stofomslagen die op deze sites vaak te vinden is en die, zoals gezegd, in het *Nieuwsblad* of de *Brinkman* volledig ontbreekt. De fondscatalogi van de uitgeverijen hebben als nadeel dat nooit zeker is of het boek in de aangekondigde vorm is verschenen, zowel voor wat betreft de titelbeschrijving als het gereproduceerde beeld van band of omslag. Bovendien zijn ze schaars. De grootste collectie fondscatalogi bevindt zich in de bibliotheek van de Koninklijke Vereniging van het Boekenvak (KVB), die is ondergebracht bij de Bijzondere Collecties van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam. Daarvan is dankbaar gebruik gemaakt.

Het Kosmos-archief bevat vooral correspondentie met auteurs, maar geen fondsdebetboeken waaruit informatie af te leiden zou zijn over bijvoorbeeld oplages en druk- en bindkosten. Hoewel in de correspondentie met auteurs in een enkel geval wel de oplages en productiekosten terug te vinden zijn, is informatie hierover in de fondsreconstructies achterwege gelaten in verband met het te incidentele karakter ervan.

Informatie uit bronnen als boekwinkeltjes.nl, fondscatalogi van de uitgevers en het Kosmos-archief is zorgvuldig gecontroleerd door telkens de gevonden informatie terug te koppelen naar de *Brinkman*. Hoewel bij het samenstellen van de fondsreconstructies is gestreefd naar volledigheid, kan deze niet gegarandeerd worden. Altijd blijft er de mogelijkheid dat een niet eerder gevonden titel opduikt.

Naast de fondscatalogi van Ahrend, Kosmos en Argus is een aparte lijst samengesteld van de deeltjes die zijn verschenen in de serie *Weten en kunnen*. Deze populairwetenschappelijke reeks verscheen vanaf 1911 bij Ahrend en werd vanaf 1923 voortgezet door Kosmos. De serie, die honderden titels telt, liep door tot in de jaren zeventig, steeds in een aan de tijd aangepaste uitvoering. In de fondsreconstructies van Ahrend en Kosmos zijn aan het eind van elk jaar gegroepeerd de nummers, auteurs en titels van de in dat jaar verschenen deeltjes in de serie weergegeven. Deze zijn niet opgenomen in de nummering van de boeken in de fondscatalogi.

Opzet van de lijst

Per uitgever zijn de titels chronologisch gerangschikt op het jaar van uitgave van de eerste druk, en binnen dat jaar alfabetisch op hoofdwoord.³ Dat betekent in de praktijk op auteursnaam, tenzij er sprake is van meer dan drie auteurs. In dat geval wordt het boek op het eerste woord uit de titel gerangschikt, lidwoorden niet meegerekend. Wordt er geen druk vermeld, dan is er sprake van een eerste druk. Eventuele volgende drukken zijn direct onder de eerste druk vermeld met hun eigen uitgavegegevens. Mocht een volgende druk in een ander jaar dan de eerste druk zijn uitgebracht, dan is bij het betreffende jaar een verwijzing gemaakt naar het jaar van de eerste druk. Is een

³ Dankbaar is gebruik gemaakt van de opzet van de door Peter van Beest en Peter de Bode samengestelde fondsreconstructie van uitgeverij W.L. & J. Brusse uit Rotterdam, zoals gepubliceerd in Van Faassen / Oldewarris / Thomassen, 1993, pp. 102-243.

uitgave over meerdere jaren verschenen, dan is de beschrijving geplaatst in het jaar van uitgave van het complete werk.

Alle titels zijn voorzien van een volgnummer en/of -letter die gebruikt worden in de verwijzingen en in de registers.

De titelbeschrijving bestaat uit hoofdwoord, titel en fysieke uitgavegegevens als het aantal pagina's, het aantal illustraties, het formaat, de bindwijze en de prijs.

Indien geen paginering is aangegeven, dan geeft *Brinkman* daar geen uitsluitel over.

Is autopsie gepleegd, dan wordt de hoogte in centimeters weergegeven van het afgewerkte exemplaar en bij een oblong formaat ook de breedte in centimeters. Is geen autopsie gepleegd, dan is het formaat overgenomen uit *Brinkman*, waarin in de vroege jaargangen dit werd aangeduid met folio, quarto, gr. 8°, 8°, kl. 8° of post 8°, en in de latere jaargangen de hoogte van het boekblok in centimeters.

Indien de bindwijze niet is vermeld, dan is sprake van een ingenaaide editie. Een gekartonneerde of gebonden uitvoering wordt als zodanig benoemd, evenals een losbladige uitgave in portefeuille of een andere afwijkende afwerking. Een stofomslag, zowel om een ingenaaide als om een gebonden editie, wordt vermeld als dit is aangetroffen bij een fysiek exemplaar of is afgebeeld in de fondscatalogi van de uitgevers of op boekwinkeltjes.nl. De vermelde prijs is altijd de particuliere prijs bij verschijnen van de uitgave. Latere prijsverhogingen of -verlagingen zijn niet opgenomen. De annotatie geeft, voor zover bekend, informatie over de ontwerper(s) van de band, het (stof)omslag en/of het binnenwerk, en andere voor de productie en uitvoering van de uitgave relevante gegevens.

Het register op de fondscatalogi is geïntegreerd in het cumulatieve register.